

04 червня 2026 р.

АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЄКТУ
«Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»
від 17.04.2026 р. № [13181](#)

ІНІЦІАТОРИ ДОКУМЕНТУ

Народні депутати України: Стефанчук Руслан Олексійович, Веніславський Федір Володимирович, Мережко Олександр Олександрович, Калаур Іван Романович, Галайчук Вадим Сергійович, Батенко Тарас Іванович, Торохтій Богдан Григорович, Касай Костянтин Іванович та багато інших.

Законопроект зареєстровано як євроінтеграційний та спрямований на комплексне оновлення законодавства про парламентський контроль за додержанням прав і свобод людини. Станом на кінець травня 2026 року законопроект прийнято Верховною Радою України за основу та готується до другого читання.

ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Законопроект пропонує нову редакцію Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та комплексно переглядає правовий статус Омбудсмана, його повноваження, гарантії незалежності, механізми парламентського контролю та взаємодію з державними органами.

Основною метою визначено приведення інституції Уповноваженого у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема Паризьких принципів ООН та сучасних європейських підходів до функціонування національних інституцій із захисту прав людини.

Фактично законопроект є найбільш масштабною реформою інституту Омбудсмана з моменту прийняття профільного закону у 1997 році. Він враховує нові виклики, що виникли після початку повномасштабної агресії РФ, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, воєнних злочинів, проблем захисту прав військовослужбовців, дітей, осіб на тимчасово окупованих територіях та українських громадян за кордоном.

«БУЛО»	«СТАНЕ»
Діяльність Уповноваженого регулювалася законом 1997 року, який багаторазово змінювався фрагментарно.	Запроваджується нова редакція закону із системним врегулюванням усіх аспектів діяльності Омбудсмана.
Реагування Уповноваженого здебільшого здійснювалося через подання та рекомендації, які мали консультативний характер.	Передбачається можливість видачі обов'язкових до розгляду актів реагування та ініціювання притягнення посадових осіб до відповідальності за невиконання законних вимог Омбудсмана.
Закон не містив комплексного регулювання діяльності представників Уповноваженого та регіональної мережі.	Розширюється інституційна структура Офісу Омбудсмана та деталізуються повноваження представників.
Значна частина механізмів захисту прав людини формувалася через практику застосування, а не через прямі норми закону.	Закріплюються нові контрольні та моніторингові інструменти, а також

	спеціальні процедури реагування на порушення прав людини.
Законодавство не повною мірою відповідає сучасним міжнародним стандартам діяльності національних правозахисних інституцій.	Передбачається гармонізація із європейськими стандартами та рекомендаціями міжнародних організацій.

СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ПЕРЕВАГИ

Законопроект значно посилює інституційну спроможність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Якщо чинний закон фактично будувався навколо механізму рекомендаційного впливу, то нова модель робить Омбудсмана активним суб'єктом контролю за дотриманням прав людини та створює додаткові стимули для державних органів реагувати на виявлені порушення.

Важливою перевагою є наближення української моделі до стандартів Європейського Союзу та Ради Європи. У контексті переговорного процесу про вступ України до ЄС питання незалежності та ефективності правозахисних інституцій належить до базових критеріїв оцінки верховенства права. Законопроект прямо спрямований на усунення частини зауважень міжнародних партнерів щодо інституційної спроможності Омбудсмана.

Окреме значення має посилення механізмів захисту прав осіб, які постраждали від війни. Інституція отримує ширші можливості щодо моніторингу ситуації на тимчасово окупованих територіях, документування порушень прав людини та взаємодії з міжнародними механізмами захисту прав людини.

Для організацій громадянського суспільства законопроект відкриває додаткові можливості співпраці з Омбудсманом у сфері моніторингу прав людини, підготовки альтернативних звітів, документування порушень та адвокації законодавчих змін. Фактично Офіс Омбудсмана може стати важливим інституційним партнером громадського сектору у просуванні реформ у сфері прав людини.

ЩО ЗМІНЮЄТЬСЯ ДЛЯ ОГС

Організації громадянського суспільства отримують потенційно сильного союзника у відносинах із державними органами. Якщо сьогодні рекомендації Омбудсмана часто ігноруються або виконуються формально, то нові інструменти реагування можуть суттєво підвищити ефективність захисту прав громадян та діяльності громадських організацій.

Посилення інституційної незалежності Уповноваженого створює додаткові гарантії для громадського контролю за діяльністю державних органів, особливо у сферах свободи об'єднання, свободи вираження поглядів, недискримінації та доступу до інформації.

Водночас роль організацій громадянського суспільства у моніторингу прав людини може стати більш системною, оскільки законопроект орієнтований на розвиток мережевої взаємодії та залучення експертного потенціалу неурядового сектору.

СИСТЕМНІ РИЗИКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ

Законопроект істотно розширює перелік інструментів парламентського контролю, які може застосовувати Уповноважений. Зокрема, наділяє його правом ініціювати перед Верховною Радою України створення тимчасових спеціальних або тимчасових слідчих комісій з питань, пов'язаних із порушенням прав людини. Саме ця норма вже стала предметом зауважень під час парламентської експертизи законопроекту.

Для організацій громадянського суспільства це створює потенційний ризик політизації окремих конфліктів у сфері прав людини. У випадку публічних компаній, моніторингових досліджень або адвокаційної діяльності організацій громадянського суспільства питання, порушені Омбудсманом, можуть переходити у формат парламентських розслідувань, що підвищує рівень політичного тиску на учасників відповідних процесів.

Також, законопроект фактично формує нову систему реагування на невиконання вимог Уповноваженого та його представників. У разі широкого тлумачення цих положень можуть виникати ситуації, коли громадські організації, благодійні фонди, професійні асоціації або інші недержавні інституції будуть змушені витратити значні організаційні ресурси на підготовку відповідей, документів та пояснень на запити Уповноваженого навіть у випадках, коли їхня діяльність не пов'язана безпосередньо із виконанням державних функцій.

Окремий виклик полягає у відсутності достатньо чітких запобіжників щодо меж втручання у діяльність недержавних суб'єктів. Законопроект виходить із концепції максимально широкого захисту прав людини, однак не завжди проводить чітку межу між контролем за діяльністю органів державної влади та взаємодією з інститутами громадянського суспільства. За відсутності відповідної правозастосовної практики це може створити ризик розширеного тлумачення повноважень Омбудсмана.

Додатковим фактором є суттєве посилення інституційної автономії та процесуальних можливостей Секретаріату Уповноваженого. За відсутності ефективних механізмів зовнішньої підзвітності зростає ризик концентрації значного обсягу контрольних функцій в одному органі без пропорційного посилення механізмів громадського контролю за його діяльністю.

Разом з тим слід зазначити, що законопроект не містить прямих норм, які б встановлювали державний контроль за діяльністю громадських об'єднань, обмежували свободу об'єднання або запроваджували додаткові процедури державного нагляду за організаціями громадянського суспільства. Навпаки, його основна мета полягає у посиленні механізмів захисту прав людини та наближенні української моделі Омбудсмана до європейських стандартів.

ВИСНОВОК

Законопроект не створює безпосередньої загрози свободі об'єднання або діяльності організацій громадянського суспільства. Водночас окремі його положення можуть призвести до опосередкованого розширення впливу інституції Омбудсмана на недержавний сектор через збільшення обсягу контрольних та моніторингових повноважень.

Найбільший ризик полягає не у прямих обмеженнях діяльності організацій громадянського суспільства, а у можливості надмірно широкого тлумачення повноважень Уповноваженого під час здійснення парламентського контролю та реагування на повідомлення про порушення прав людини. Саме тому до другого читання доцільно оцінити необхідність додаткового уточнення меж взаємодії Уповноваженого з громадськими об'єднаннями та іншими недержавними інституціями, щоб мінімізувати ризики непропорційного втручання у їхню автономну діяльність.